

Fred – till vilket pris?

- En studie om etiken kring kärnvapeninnehav

Abstract

This bachelor thesis focuses on the ethics concerning the possession of nuclear weapons seen from a deontological and utilitarian perspective. I have also considered the aspects of International law, the Just-war Theory, and Michael Walzer's Legalist Paradigm. The research question that guides my essay is: Is it possible to ethically justify a country's possession of nuclear arms, which results in direct and indirect threats against other countries?

I have chosen to focus my essay on the period of 1945 to 1990, also referred to as the Cold War. I find the bipolar system that existed between the USA and the Soviet Union as a good empirical example, during which the nuclear arms debate constantly took place.

The result that my thesis brings is rather ambiguous. Whether it is possible to ethically justify nuclear arms depends greatly on which ethical tradition you bear in mind. My opinion is that it is very hard to justify the possession of nuclear arms from a deontological perspective because the very existence of these weapons threatens the whole of human existence. However, seen from an utilitarian view, the possession of nuclear weapons may be justified. The cold war has shown us that nuclear deterrence has had the impact of neither conventional nor nuclear war breaking out between the two superpowers.

Keywords: Nuclearweapons, Possession, Ethics, Deterrence, Cold War

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Metod och Material	2
1.2.1	<i>Metod</i>	2
1.2.2	<i>Material</i>	2
2	Teori.....	4
2.1	Etik i internationella relationer.....	4
2.1.1	<i>Suveränitetsprinciper</i>	4
2.1.2	<i>Michael Walzers legalitets paradigm</i>	5
2.1.3	<i>Just-War teorin</i>	6
2.1.4	<i>Realismen</i>	7
2.2	Beslutsetiska metateorier.....	9
2.2.1	<i>Utilitarismen</i>	9
2.2.2	<i>Pliktetiken</i>	11
2.2.3	<i>Teorier om mänskliga rättigheter</i>	12
3	Analys utifrån Just-War perspektivet och Walzers legalitets paradigm.....	14
3.1	”MAD-plus”	14
3.2	Kärnvapenavrustning?.....	14
3.3	Walzers syn på nukleär avskräckning	15
4	Analys utifrån pliktetiken.....	16
4.1	Omoralkiska intentioner och risker	16
4.1.1	<i>Intentioner</i>	16
4.1.2	<i>Risker</i>	17
4.2	Avskräckningssyfte	17
4.2.1	<i>Plikten att avskräcka</i>	18
4.3	Kärnvapen som orättfärdigt medel.....	18
4.3.1	<i>Kärnvapen, mänskliga rättigheter och ”International law”</i>	19
5	Analys utifrån utilitarismen	20
5.1	Avskräckningspolitik	20
5.1.1	<i>Andralagsvedergällning/Counter-city</i>	20
5.1.2	<i>Vikten av att beräkna risker</i>	21

5.1.3	<i>Konsekvensetiska argument mot kärnvapenavskräckning</i>	21
5.2	Makt- och terrorbalans	23
6	Slutsatser	25
6.1	Utifrån Just war och legalitetsprinciper	25
6.2	Utifrån ett pliktetiskt tänkande	25
6.3	Utifrån ett konsekvensetiskt tänkande.....	26
7	Referensförteckning	28

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställning

Idén till den här uppsatsen växte fram då jag läste politisk etik under vårterminen 2005 vid Lunds universitet. En av kursböckerna (International Ethics) av Mark Amstutz, problematiserade etiken kring att inneha kärnvapen i avskräckande syfte (sid 30-36).

För de flesta människor, så även mig, ses kärnvapen som ett vedervärdigt vapen som är konstruerat för att skapa död och förödelse, vilket ödeläggelsen kring Hiroshima och Nagasaki tydligt illustrerar. Fortfarande dör människor i efterdyningarna av denna mörka händelse i historien. I uppsatsen kommer jag att visa att det finns vinklingar på problematiken som kan rättfärdiga ett kärnvapeninnehav, men även vinklingar som gör det svårt att rättfärdiga ett innehav av kärnvapen.

Som jag ser det finns det två dimensioner på ett lands ansvar gällande kärnvapen, dels är det aspekter som rör innehavet och dels är det aspekter som rör ett användande av dessa vapen. Med denna uppsats har jag valt att fokusera på de etiska aspekterna som rör själva innehavet eftersom jag anser att det är den aspekten som kan vara mest fruktbar att göra en analys på. Jag vill hävda att det kan vara svårt att få den bredd och olika vinklingar på problematiken om jag hade valt att titta på användande. Min förhoppning med denna uppsats är att den skall ha en relativt stor bredd och ge olika vinklingar på ett komplext etiskt dilemma.

Syftet med denna uppsats är att få fram huruvida ett lands kärnvapeninnehav kan rättfärdigas eller inte sett utifrån etiska synvinklar, finns det några gränser på de medel som stater får använda sig av för att försvara sig själva och sin egen suveränitet i ett anarkiskt världssamfund?

Min förhoppning är att jag skall kunna bena ut olika etiska argument som både försvarar och förkastar ett innehav av kärnvapen. Detta för att visa på den komplexitet som råder kring etiska värderingar som rör kärnvapeninnehav och de syften och delsyften som en nation kan ha med just innehavet av kärnvapen.

I uppsatsen har jag tänkt utelämnat det personliga ansvaret i den förda kärnvapenpolitiken för att istället titta mer övergripande på landets ansvar. Frågor rörande ledares och ingenjörers etiska handlande kommer således inte att beröras.

Frågeställningen som mynnar ut blir därför: ***Kan ett lands kärnvapeninnehav, vilket medför direkta och indirekta hot mot andra nationer, rättfärdigas etiskt?***

1.2 Metod och Material

1.2.1 Metod

Uppsatsen kommer att ha en normativ karaktär, vilket innebär att värderingar finns närvarande. Min ambition har varit att dessa värderingar, så väl mina egna som refererade författare, skall redovisas öppet. I samklang med Lennart Lundquist anser jag att värden alltid finns med i en vetenskaplig text. Varje gång en författare gör ett val vilar det på en värdepremiss. Även för den mest positivistiskt inriktade forskaren finns det alltid en risk att han eller hon döljer sina värderingar eller är omedveten om dem. Detta får till följd att läsaren kan få svårt att korrekt förstå framställningen. Jag har svårt att tro att det går att föra en helt värderingsfri forskning inom det statsvetenskapliga paradigmet, forskarens personliga värderingar finns ideligen närvarande i den vetenskapliga processen (Lundquist 1993:85f, Marsh & Furlong 2002:17ff, Badersten 2004:7).

Intersubjektivitet är en viktig komponent som bland annat skiljer vetenskapliga texter från skönlitteratur. Med intersubjektivitet avses att arbetet i princip skall vara rekonstruerbart för läsaren, dock inser jag att detta inte fullt ut är möjligt när värderingar finns närvarande. Emellertid är min förhoppning att uppsatsen skall genomsyras av genomskinlighet och att den argumentation som finns skall vara välgrundad. För att göra detta möjligt har jag ansträngt mig för att vara tydlig i mina källhänvisningar, så att den kritiske läsaren med lätthet skall kunna gå tillbaka och kontrollera ursprungskällorna, som ligger till grund för min framställning och argumentation (jmf Lundquist 1993:52ff).

Min analys är ingen avbild av verkligheten, utan snarare en tolkning av olika tänkare och etiska grundperspektiv. I mina avslutande reflektioner kommer inga kausala samband att ställas upp utan istället är jag intresserad av de olika moraliska tolkningar man kan sätta upp kring ett kärnvapeninnehav och att jag skall kunna redovisa dem på ett överskådligt sätt.

1.2.2 Material

Det material som jag använt mig av i uppsatsen utgörs av sekundärmaterial i form av böcker och tidskriftsartiklar. Som alltid när man handskas med sekundärmaterial måste man vara kritisk i sin läsning då man aldrig kan vara helt säker i vilket syfte som materialet framställts för. En försiktighetsåtgärd som jag använt mig av är att jag i nästan uteslutande grad använt mig av artiklar publicerade i vetenskapliga tidskrifter samt litteratur skriven av respekterade författare verksamma vid universitet runt om i världen. Detta torde minska risken för att starkt färgade politiska åsikter vävs in i min analys och att resultatet får en

vetenskaplig karaktär. Att jag ömsom valt att använda litteratur som förespråkar respektive förkastar kärnvapeninnehav ur en etisk synvinkel torde också hjälpa till att få fram ett resultat som inte färgas enbart från ett politiskt/etiskt läger.

Den noggranne läsaren kommer sannolikt att bli varse om att litteraturen som ingår i analysen är relativt gammal och på så vis skulle kunna vara inaktuell. Jag har varit noggrann i min litteratursökning och kommit fram till att det inte finns så mycket skrivet material från tiden efter kallakrigets slut. Att uppsatsen behandlar en historisk händelse (det bipolära systemet som kallakriget utgjorde) anser jag kunna vara till försvar till bristen på riktigt färsk källor. I den teoretiska diskussionen har jag försökt att använda mig av relativt moderna böcker, vilket jag vill hävda är av större betydelse.

Att jag valt att inte använda mig av primärkällor beror dels på att det finns ett rikt utbud på litteratur som har använt sig av första handskällor i form av intervjuer och liknande, dels att det inom ramen för en c-uppsats inte skulle finnas resurser och tid att få till stånd intervjuer med personer som skulle kunna ha relevans för frågor som rör mitt problemområde.

2 Teori

De etiska teorier som jag kommer att använda mig av är de beslutsetiska metateorierna pliktetik (deontologin) och konsekvensetik (utilitarismen). Tanken bakom valet av dessa teorier är att de innefattar ett val mellan olika handlingsalternativ. Detta är något som dygdetiken saknar. Där beror istället varje etisk värdering på egenskaperna hos den person som utför handlingen (jmf Sjölin 2005:21). Därför ter det sig mer naturligt att använda sig av just plikt- och konsekvensetik. En kortare diskussion om mänskliga rättigheter kommer att finnas i anslutning till pliktetiken, då de bygger på en av pliktetikens yttersta grunder, nämligen rätten till liv eller förbudet att döda.

Innan jag ger mig i kast att förklara de etiska beslutsteorierna kommer jag att föra ett resonemang utifrån teorier som behandlar internationella relationer, då det känns fruktbart för att kunna besvara min frågeställning på ett rättvist sätt. De teorier som kommer behandlas är suveränitetsprinciper och realismen, i huvudsak neorealismen. Gällande de suveränitetsprinciper som tas upp är det i huvudsak Michael Walzer och hans legalistiska paradigm samt just-war teorin. Att jag väljer att förklara dessa suveränitetsprinciper, beror på att jag anser att det är ett fundamentalt kriterium gällande länders rätt eller inte rätt att försvara sig själva, finns det inga suveränitetsprinciper skulle denna uppsats vara ett ogjort arbete. Värt att notera är dock att dessa modeller kan ses som etiska system eftersom de skapar normer som om de fullföljs skulle kunna bidra till internationell rättvisa. De bör därför inte ses i rent juridiska och politiska termer.

Tanken med att ha med realismen eller neorealismen som ett teoretiskt verktyg är att den alltid haft en stor historisk betydelse. På senare år har det ansetts som det dominerande paradigmet gällande internationella relationer (Donnelly 1992:85).

2.1 Etik i internationella relationer

2.1.1 Suveränitetsprinciper

Det var först efter den Westfaliska freden 1648 som världen blev uppdelad i territoriella nationalstater vilka styrdes av separata regeringar. Det Westfaliska systemet är en konstruktion som innebär att det finns ett generellt sätt att formulera, implementera, kontrollera och upprätthålla sociala regler. Kärnan i det Westfaliska systemet är dock principerna om statstillhörighet och självständighet.

Med självständighet menas att landet utövar den högst möjliga kontrollen över sitt utnämnda territorium. Det finns ingen högre auktoritet som landet behöver åtylda, den självständiga staten har alltid sista ordet inom sitt territoriella område (Scholte 2001:20).

Få är de som anser att det Westfaliska systemet håller samma strikta uppdelning mellan nationalstater nu som det gjorde under dess uppbyggnads fas. Systemet håller på att luckras upp i en allt större omfattning, nationalstatens gränser är inte längre så absoluta som de var då systemet skapades. Numera är inte länderna slutna system, utan det råder ständiga in och utflöden ur landet som statsapparaten har lite eller ingen kontroll över. Detta kan exempelvis beröra handel, där elektronisk överföring av pengar är ett exempel där staten har liten kontroll. På senare tid har även Internet gjort det otroligt svårt för länder att förhindra en globaliseringsprocess och sluta in sig i sig själva (ibid:22). Trots denna uppluckring vill jag hävda att det Westfaliska systemet under den tidsperiod denna uppsats behandlar (ca 1945-1989) och även till stor del i dag har ett betydande värde. Det mest fundamentala i det internationella systemet är fortfarande staters suveränitet och rätt till självbestämmande. Denna legala rättighet försäkrar stater en juridisk jämställdhet, politisk självständighet och en territoriell integritet. Ingen annan stat har rätt att ensidigt inkräkta på ett annat lands inre angelägenheter eller territorium. Tillika har stater en skyldighet eller plikt att respektera den politiska och territoriella självständigheten av andra stater (Amstutz 1999:120). Denna uppsats ämnar heller inte se på hur läget ser ut i praktiken utan istället används suveränitetsprinciperna som ett slags normbildande medel för att det skall kunna göras en analys.

I FN stadgan (artikel 2.4) återfinns kanske den viktigaste legala dokumentationen om förbudet att intervensera med andra stater. Den uttrycker att FN medlemmar är skyldiga att: "refrain in their international relations from the use of force against the territorial integrity or political independence of any other state." (ibid).

2.1.2 Michael Walzers legalitets paradig

Sett ur ett legalistiskt synsätt bör stater ha samma rätt att försvara sig själva så som enskilda individer har rätt att försvara sig. Michael Walzer ger i sin bok *Just and Unjust Wars* sex kriterier i ett legalistiskt paradig, som ger ett slags moraliskt kodex om hur man upprätthåller internationell fred:

1. Ett internationellt samfund med självständiga stater existerar.
2. Staterna som omfattas av det internationella samfundet har rättigheter, som inkluderar, rätten till territoriell integritet och politisk suveränitet.
3. Användandet av våld eller hot av en stat gentemot en annan ses som en aggression och är en kriminell handling.
4. Aggression berättigar två typer av handling: ett krig i självförsvar av den angripne och ett krig som ser till att lag och ordning

upprätthålls. Detta kan rättfärdigas av den angripne eller andra medlemmar av det internationella samfundet.

5. Inget, förutom aggression berättigar krig.
6. Efter det att en angripnarstat har blivit militärt tillbakavisad, kan den även bli straffad.

(Walzer 1992:61f)

Eftersom krig och aggression är helt motsatt det legalistiska perspektivet ovan, är det helt legitimt enligt punkt 4, för det angripna landet att försvara sig själv med militära medel (Amstutz 1999:127f).

Enligt James Turner Johnson i antologin *Just War Theory* anklagar han Walzer (sid 64) för att berättigandet för krigsföring ligger i uppmärksammandet av ondska och dess motstånd emot denna ondska.

2.1.3 Just-War teorin

Debatter om krig och moral har pågått i mer än tusen år. Det är utifrån två idétraditioner som debatten förts. Å ena sidan är det pacifismen, å andra sidan föreställningen om *bellum justum*, det rättfärdiga kriget. Pacifismen har alltid varit politiskt marginell och det är tankesättet om det rättfärdiga kriget som gått segrande fram (Goldmann & Boréus 1990:116).

Just-War teorin har sina rötter i naturlagen, att det finns universella mänskliga rättigheter och att det finns en moralisk kodex som är universell och oföränderlig (Amstutz 1999:8). Denna teori har för avsikt att avgöra huruvida det går att rättfärdiga ett krig eller inte och den försöker att framhålla vikten av rättvis fred inom det internationella systemet av nationalstater. Trots att teorin har tolkats olika genom historien finns det ändå en rådande konsensus ifråga om teorins essentiella beståndsdelar. Teorins kärnpunkter som alla måste vara uppfyllda för att ett krig skall kunna rättfärdigas moraliskt är följande:

1. Enda legitima skälet för ett krig är att hindra eller avskräcka ett angrepp och att försvara sig mot en ohederlig¹ attack. Aggression är omoraliskt och ger ett legitimt skäl att motsätta sig med våld.
2. Brukande av våld är endast tillåtet då det utförs av staten. Individer och andra grupper som brukar våld agerar orätt.
3. Den enda rätta intentionen med ett krig är att återställa en rättvis fred. Det enda målet för krigsföring måste vara att förändra särskilda villkor som gör en stat moraliskt oacceptabel.
4. Ett krig är regelmässigt, endast om målen är begränsade. Målet måste även stå i proportion till den ondska det medför.

¹ Ohederligt beteende anses i detta fall vara när en aktör med våld försöker att påtvinga sig territorialgränser eller att utöva politisk eller ekonomisk kontroll i ett annat land.

5. Innan en stat kan förklara krig, måste alla fredliga lösningar på konflikten vara förbrukade. Krig kan endast vara moraliskt riktigt om en stat har uttömt alla fredliga medel, såsom diplomati, multilaterala förhandlingar och sanktioner.
6. Det måste finnas en rimlig chans till framgång. Goda intentioner är inte tillräckligt. Ett krig som osannolikt kommer att uppnå sina begränsade mål är moraliskt förkastligt.

Punkterna ovan gäller rätten att gå i krig *Jus ad bellum*. Just-War teorin har även kriterier som behandlar rättvisa i krig, *Jus in bello*. Dessa är:

7. Militärt våld måste riktas mot det politiska ledarskapet och militära mål. Direkta attacker mot civila mål såsom sjukhus, skolor och bostadsområden ses som moraliskt förkastligt.
8. Det måste finnas en proportionalitet i användandet av våld. Den förstörelse krig medför måste stå i proportion till det mål man försöker att uppnå, man skall bruka så lite våld som möjligt för att uppnå sina mål.

(Amstutz 1999:101f)

Vad som kan vara värt att notera är att politisk rättvisa inom en stat inte är ett centralt värde i Just-War teorin. Teorin har inga ambitioner att göra bot mot orättvisor inom en stat, exempelvis stater som förbisett kulturella, språkliga och etniska rättigheter. Teorin har heller inga ambitioner att minska lidandet för medborgare som lever under förtryckande regimer. Trots att detta är exempel på moraliskt förkastligt beteende, så berättigar det inte ett internationellt krig (ibid).

Debatten om kärnvapen och moralen kring dessa utgår till största delen från de föreställningar som gestaltas i *jus in bello*. Vilket kan ses som naturligt, då de behandlar proportionalitet och diskrimination (jmf Goldmann & Boréus 1990:116).

2.1.4 Realismen

Realismen räknas ofta som den äldsta etiska traditionen som kan anses vara relevant för internationella relationer. Den härstammar från antikens Grekland och Thucydides räknas som dess skapare (Amstutz 1999:50). Det finns ett flertal inriktningar på realismen och den som kan vara mest användbar i mitt fall är neorealismen även kallad den strukturella realismen. Neorealismen tar till skillnad från den klassiska realismen inte så stor hänsyn till mänskliga värderingar och politisk moral, utan fokuserar endast på strukturella mönster och beteendenormer som förklarar den politiska ordningen i den anarkiska internationella miljön (ibid:51).

En av realismens viktigaste element visar en mycket pessimistisk syn på mänskligheten. Mänskligheten och därmed staterna styrs enbart av egenintresse vilket leder till att det är omöjligt att etablera en helt fredlig och rättvis värld. Ett

resultat av detta är att konflikter ses som normaltillståndet i internationella relationer. Man bör alltid fatta beslut efter hur man tror att människor kommer att handla än hur de borde handla. Detta kan tyckas som ett mycket pessimistisk och tragisk syn på verkligheten, men en realist tror dock att det går att skapa ordning och trygghet genom policys som baseras på makt. Fred uppnås enligt det realistiska synsättet enbart som en biprodukt av en maktbalans (jmf Amstutz 1999:51). Makt är en central del inom realismen, både gällande nationell och internationell politik, dock är den mer central i internationell där eftersom det inte finns någon central myndighet att lösa mellanstatliga dispyter. Om statliga tjänstemän förbiser den makt de har kommer de att bli offer av de tjänstemän som lärt sig att utnyttja den (ibid:51f, Morgenthau 1959:5f).

Realismen utgår från en statscentrerad utgångspunkt, huvudaktören i den globala politiken utgörs av nationalstaten. Realister anser inte att det är välbetänkt av en stat att förlita sig på en annan aktör eller internationell organisation som exempelvis FN. Machiavelli lär ha sagt att dagens vän kan mycket väl bli morgondagens fiende, alltså kan man bara lita på sig själv. Att teorin just fokuserar på nationen beror på att teorin bygger på att nationen har en suveränitet och att det inte finns någon högre auktoritet över staten (Amstutz 1999:52, Dunne & Schmidt 2001:144).

Ett fjärde mål som realismen har enligt Amstutz (sid 52) är att den internationella arenan är en decentraliserad och anarkisk miljö, ett system som bygger på själv-hjälp, vilket menas med att de som inte hjälper sig själva i tillräckligt stor grad kommer att misslyckas att blomstra, och de kommer att vara sårbara för faror och kommer därmed få det svårt att överleva i detta anarkiska system. Varje stats överlevnad bestäms utifrån dess egen duglighet och resurser, detta leder ofrånkomligt fram till att militär styrka är ett viktigt element för det realistiska synsättet. Detta eftersom försvar av landets egna intressen endast kan göras genom att besitta en förmåga att bestraffa aggression. Enligt realismen försöker stater ständigt att hindra andra stater från ett aggressivt beteende gentemot dem själva genom att stärka sina militära resurser och bilda pakter (ibid). Detta tänkande startar dock ett så kallat säkerhets dilemma, eftersom när en stat rustar upp sitt försvar leder detta till att andra länder känner sig tvingade att rusta upp för att kunna försvara sig i det anarkiska systemet (Donnelly1992:87). Detta var en kärnpunkt under det kalla kriget, något som jag kommer att anknyta till längre fram i uppsatsen.

Realismen kritiseras ofta för att vara för fokuserad kring maktbegreppet och att realismen kan ses som omoralisk. Realismens svar på detta brukar vara att det är omöjligt att universella moraliska principer kan bli applicerade på nationalstater (Donnelly 1992:85). En annan baksida med det rationalistiska tänkandet är att den framgång en stat har, måste med ett rationalistiskt tänkande endast komma genom att landet fått betala en stor kostnad, antingen i form av moralisk eller i form av materiell kostnad. Som realist resonerar man dock att denna kostnad är oundviklig eftersom världen skulle bli ännu mer våldsam och självvisk om inte varje enskild stat levde efter själv-hjälps principen. (jmf ibid:93).

Realismen karaktäriseras av ett konsekvensetiskt tänkande vilket leder in på det första av de etiska paradigmen jag tänker ha med i min teoridel, nämligen utilitarismen.

2.2 Beslutsetiska metateorier

Här har jag tänkt förklara de två beslutsetiska metateorier som finns (utilitarismen och deontologin). Dessa kommer sedan att fungera som ett verktyg i min analys längre fram i uppsatsen tillsammans med de suveränitetsprinciper och neorealismen som jag diskuterat ovan. I samband med att det deontologiska eller pliktetiska resonemanget tas upp kommer även en kortare diskussion kring mänskliga rättigheter att föras.

2.2.1 Utilitarismen

Utilitarismen härstammar från 1700 talet och kända filosofer som ofta förknippas med denna etiska inriktning är bland annat Jeremy Bentham och John Stuart Mill (Sjölin 2005:19).

Utilitarismen eller konsekvensetiken ser endast till de konsekvenser som uppstår av olika typer av handlingar. Det är den sammanlagda nyttan som är det centrala inom detta etiska paradigm. Detta uppnås genom att man gör en kalkyl över de förväntade effekter en handling förväntas för att kunna utröna om nyttan överstiger kostnaden. Man bör hela tiden sträva efter att maximera välbefinnandet eller nyttan (Bentham 1994:311, Ellis 1996:158).

Enligt Bentham går det att utläsa att utilitarister i grund och botten har ett kosmopolitiskt synsätt. En invånare i en stat är också en invånare i världen vars fundamentala plikt är att skapa godhet för mänskligheten i stort (Ellis 1996:164). Trots detta ansåg Bentham att vi som enskilda individer har särskilda plikter rörande ens familj, vänner och landsmän etc. Att vi har dessa speciella plikter beror endast på att nyttan maximeras genom att vi rekognoserar dessa plikter. Motsvarande är nyttan maximerad genom att vi accepterar att en regering främjar intressena för landets egna invånare. Dock betonar Bentham att en regerings fundamentala plikt återigen, är att främja mänskligheten i sig. Av dessa antagande gjorda av Bentham går det att dra slutsatser som att det skulle vara kriminellt av en nation att göra andra nationer mer skada än vad det kan åstadkomma i nytta för en själv. Det borde även vara moraliskt förkastligt av en stat att hjälpa en annan stat, om den mottagande staten, inte kan utnyttja resurserna minst lika bra som man själv skulle kunna ha gjort (ibid). Med kriminell handling menar Bentham här ett brott i *International law* ett begrepp som han myntat själv. Enligt Bentham är syftet med *International law*: "The most extended welfare of all the nations on the earth" (Ellis 1996:164). De två huvudsyfterna med denna "internationella lag" var som Bentham uttryckte det dels att stater skulle gå i krig mer sällan och dels att

Frankrike och England skulle dra sig tillbaka från sina kolonier och utländska förvecklingar i stort, eftersom dessa var orsaken till komplicerade konflikter som inte sällan ledde till krig (ibid:165). Det finns en tydlig överrensstämmelse mellan denna ”internationella lag” och Just-War teorin som beskrevs ovan. I *International law* begreppet är stater berättigade politiskt självstyre och territoriell integritet, men man har också en skyldighet att respektera suveräniteten av andra stater genom att inte intervensera i deras inre angelägenheter. Det viktigaste är dock att stater har en skyldighet att lösa tvister på ett fredligt sätt, utan att ta till våld. Dock har en stat rätt att använda våld i självförsvars syfte. *International law* visar i likhet med Just-War teorin ett visst övermod mot våldsanvändning. Skillnaden är dock att International law bereder ett legalt system för att definiera staters rättigheter och skyldigheter, medan Just-War teorin bereder en slags moralisk arkitektur för att bedöma moraliteten i våldsanvändning i mellanstatliga relationer (Amstutz 1999:103).

Enligt James Mill (fader till John Stuart Mill) skall regeringen eller staten bara vara ett instrument för samfälligheten, ett instrument vars syfte är att säkra den allmänna lyckan hos folket. Detta görs rimligen av att folket lever i en demokrati vilket tvingar de styrande att hela tiden se till befolkningens bästa och därmed den allmänna lyckan (Ellis 1996:162f). Mill ansåg även att krig sällan lönade sig, han såg väpnade interventioner som något som sällan var berättigade. Detta eftersom en framgång på invasionen sällan kan garanteras, då den angripna nationen kan vara starkare än förväntat eller få stöd från andra aktörer. Detta kunde skapa oanade allianser som rubbade den rådande maktballansen i världen. Han ansåg även att militära interventioner ofta blev dyrare än beräknat, både i form av människoliv och i pengar (ibid:166). Det finns dock undantag, ett krig kan rättfärdigas ur ett utilitaristiskt synsätt om resultatet som uppkommer efter kriget är bättre än det onda som kriget skapar i form av lidande och död. Enligt Amstutz kan exempelvis upprättandet av en rättvis fred utan en orimlig förödelse som följd rättfärdigas ur ett utilitaristiskt synsätt (Amstutz 1999:33).

Kan värden någonsin försvaras genom våldsanvändning?

Enligt John Stuart Mill är inte krig den värsta utgången, citatet nedan visar på detta:

War is an ugly thing, but not the ugliest of things. The decayed and degraded state of moral and patriotic feeling which thinks nothing *worth* a war, is worse. ... A man who has nothing which he cares about more than he does about his personal safety is a miserable creature who has no chance of being free, unless made and kept so by the existing of better men than himself.

(Johnson 1992:61)

I detta sammanhang visar Mill som en traditionell utilitaristisk tänkare att krig inte behöver vara sämsta möjliga utgång. Han förnekar förvisso inte att värden som avser personlig säkerhet är viktiga, men de rankas enligt honom inte högst. Han förnekar inte heller krigets mörka sidor, men enligt hans prioriteringar är det inte den värsta ondskan (ibid).

En reflektion som jag gjort då jag synat utilitaristisk litteratur är att man sällan väger in ett tidsperspektiv i sina beräkningar. Är det exempelvis rättfärdigt att offra människoliv idag för att uppnå en framtida nytta? Att det är omöjligt att profetera om framtiden är just en av utilitarismens klara nackdelar, vilket man alltid bör ha i åtanke när denna teori används. Det finns ingen möjlighet att med exakthet veta hur ett visst beslut skulle ha haft för konsekvenser, det är endast de beslut som verkligen tagits som går att analysera.

2.2.2 Pliktetiken

Pliktetikens eller deontologins ursprung kommer från den tyske filosofen Immanuel Kants arbeten. Kant var verksam under 1700-talet (Sjölin 2005:19). Pliktetiken fokuserar endast på själva handlingen, där vissa av handlingarna är påbjudna medan andra är förbjudna, således är vissa handlingar rätt medan andra är fel (Tännsjö 2000:60f).

Kant tänkte sig att det finns en plikt som man rent förnuftsmässigt kan tänka sig är kategorisk och befallande. Han benämner denna det kategoriska imperativet, att den är kategorisk skall förstås som att den är ovillkorligt bindande till oss. Kants formuleringar av det kategoriska imperativet finns i ett flertal tappningar. Kant skriver att det enda kategoriska imperativet är: ”Handla bara enligt en maxim som är sådan att du samtidigt kan vilja att den skulle bli allmän lag” (Kant 1994:274). En annan formulering enligt Torbjörn Tännsjö är: ”Handla alltid så att du behandlar mänskligheten, oavsett om den framträder i form av dig själv eller i form av någon annan, som ett ändamål i sig, aldrig uteslutande som ett medel.” Detta imperativ uttrycker en tanke om att det finns absoluta plikter som att man aldrig får ljuga, inte döda (rätten till liv) eller bryta sina löften (Tännsjö 2000:62). I min uppsats ämnar jag fokusera på Kants absoluta plikt gällande förbudet att döda, eller rätten till liv för att i nästa avsnitt fokusera på mänskliga rättigheter.

I sin absoluta form är rätten till liv okränkbar, man får enligt Kant inte döda någon även om det skulle kunna rädda livet på flertalet andra. Här finns det en tydlig skillnad mot utilitarismen som hävdar att ändamålet alltid helgar medlet. Ur en utilitaristisk synvinkel skulle man åtminstone teoretiskt sätt kunna döda en person för att rädda livet på två. Detta är alltså något som inte tillåts ur ett deontologiskt synsätt. Ett vanligt exempel som belyser det rimliga i detta resonering är att: Om en frisk person går till sjukhuset för att få bukt med en ringa åkomma vore det ur ett utilitaristiskt synsätt, rätt att döda denna, för att ta organen och på så vis rädda livet på flertalet andra patienter. Denna orimlighet är något som en pliktetiker starkt skulle motsätta sig. Värt att notera är dock att Kant var förespråkare för dödsstraff, han hävdade att endast det oskyldiga livet var okränkbart (ibid:64ff).

Andemeningen med att agera moraliskt enligt Kant ligger inte i att uppnå självintresse eller nationellt intresse, ej heller att uppnå mänsklig blomstring som Aristoteles och nutida dygdetiker hävdar. Istället ligger avsikten enligt Kant att

respondera till en begäran av orsak. Denna begäran, det kategoriska imperativet, antyder att vi alla innehar lika och odugliga värderingar. Därmed måste vi agera för de lika värderingarnas skull (Donaldson 1996:138).

Kants morallära tolkas ofta som att den innebär en underförstådd universalism, vilket enligt Donaldson är riktigt (sid 142). Kants kosmopolitism bekräftar att det finns en moralisk sanning som sträcker sig över kulturella sfärer. Åtminstone gällande försäkran om att det finns en grund för moralisk sanning som sträcker sig över kulturella gränser. Här skiljer sig Kants pliktetik från kulturell relativism eller extrem realism, vilka helt förnekar att moraliska föreställningar har någon internationell spridning. För kulturella relativister finns det ingen moralisk sanning eljest är denna sanning enbart konsensus av en individuell kultur. Kulturell relativism framstår som att den försöker försvara tolerans och fördöma imperialism genom att man förkastar försöken att ge lokal moral, statusen av att vara universell moral. Ser man det ur detta synsätt är universella dokument som FN:s deklaration om mänskliga rättigheter från 1948 en fruktlös proklamation som endast bygger på moraliska principer från en kultur och som därmed borde vara ogiltig mellan kulturer (Donaldson 1996:138).

Man bör inte förkasta Kants morallära av anledningen att den kan anses som imperialistisk eller enkelspårig. Det går att hävda att det ändå råder någon form av universalism, eller åtminstone att kulturerna runt om i världen drar åt det hållet. Över hela världen har individer dragits bort från sin traditionella hängivenhet till det lokala samhället. På så vis har vi närmat oss vägen mot ett tillstånd där det finns universella moraliska normer, vi lever i en allt mer global värld (jmf Donaldson 1996:144). Kant hävdar även att internationell moral inte behöver baseras på empiriska fakta, utan helt enkelt på det kategoriska imperativets begäran av praktiskt resonerande som alla rationella agenter besitter. Kant hävdar bestämt att det av praktiska skäl finns universella normer som förbjuder godtyckligt dödande, internationella lögner och annat agerande som kränker vårt hypotetiskt postulerade medborgarskap (ibid). Därför bör det vara relevant att tala om universella mänskliga rättigheter.

Kants egen framställning av moral i internationella arenan framträder i två av hans verk (*Methaphysical elements of justice and perpetual peace*). Tre grundläggande antagande finns i dessa verk: (1) man måste se staten som en moralisk person, (2) det ursprungliga gemensamma ägandet av jorden och dess resurser sker av alla människor, (3) det finns en strävan mot en evig fred (ibid:145).

2.2.3 Teorier om mänskliga rättigheter

Teorier om mänskliga rättigheter bygger i mångt och mycket på ett tänkande som har sitt ursprung i Kants pliktetik. Eftersom mänskliga rättigheter är rotade i den fundamentala värdighet som människor besitter. De är tidlösa och universiella, applicerbara på alla individer oavsett ras, kön, ålder, etnicitet eller nationalitet. Trots kritik om att mänskliga rättigheter har ett imperialistiskt eller västororienterat synsätt kan det tyckas svårt att inte se det rimliga att alla människor på jorden

trots olika kulturer och etiska synsätt har rätt till att behandlas med värdighet, respekt och lika behandling oavsett medborgarskap eller nationalitet (jmf Amstutz 1999:70ff).

Rättigheter skiljer sig från andra former av moralisk diskurs i åtminstone två vägar. För det första så tenderar rättigheter att beteckna en speciell form av moralisk attityd som associeras närmast till mänsklig värdighet. För det andra gällande rättigheter, särskilt naturliga rättigheter och särskilt när de missbrukas, åberopas att förklara förhållandena i vilka individerna finner sig själva i. Ett exempel på detta är att man förklarar globala misärer genom att säga att det ena eller det andra samhället, eller världssamfundet i sin helhet, har haft för lite uppmärksamhet på mänskliga rättigheter (Vincent 1996:254).

För att återknyta till resonemanget ovan med att rättigheter och plikter hör samman tar jag hjälp av Henry Shue, som menar att mänskliga rättigheter har tre korrelerande plikter: (1) plikten att *avvärja* berövande, (2) plikten att *skydda* från berövning, (3) plikten att *hjälpa* de berövade. Grundliga mänskliga rättigheter behöver alla dessa tre typer av respons (ibid:255).

3 Analys utifrån Just-War perspektivet och Walzers legalitets paradig

3.1 ”MAD-plus”

MAD är kanske en av de mest kända akronymerna i kärnvapenlitteraturen. Det står för ”Mutually Assured Destruction”. Det syftar på det tillstånd som uppkommit genom att båda sidor, det vill säga Sovjetunionen och USA besitter en förmåga att tillfoga motståndaren en ”oacceptabel” skada vid ett andra slag (Goldmann & Boréus 1990:116). I den kärnvapenstrategiska debatten under 1960 talet florerade en slags utilitaristisk tanke att MAD skulle undanröja riskerna för kärnvapenkrig, leda till överenskommelser om rustningsreglering och bana väg för avspänning. Då världen styrdes av denna MAD-princip blev en gemensam säkerhet ofrånkomlig genom att båda parter blev tvingade att för sin egen säkerhetsskull garantera motpartens säkerhet (Buzan 1989:147ff). Dock blev tyvärr inte denna utgång verklighet, från varken Sovjetunionen eller USA:s håll. Istället utvecklades den till ett dilemma eller en slags paradox vilket pluset akronymet visar. Paradoxen är den, att det som undergräver avskräckningen under MAD är att vedergällning drabbar även vedergällaren; ett hot om mera begränsade motåtgärder minskar de risker avskräckaren skulle löpa och ökar därmed avskräckningens trovärdighet. Dock är det upptrappningsrisken som ytterst förmodas avskräcka, och därmed risken för det totala kärnvapenkriget (Goldmann & Boréus 1990:116).

3.2 Kärnvapenavrustning?

Ett moraliskt riktigt alternativ till hur man skall ställa sig till kärnvapenpolitik torde vara att avrustning är ett etiskt riktigt beslut. För de som förespråkar kärnvapenavrustning är det av naturliga skäl *jus in bello* som är av särskild betydelse, då det behandlar proportionalitet och diskrimination. Gällande diskrimination skall man som jag förklarar i teoriavsnittet kunna skilja på stridande och ickestridande. Proportionalitetsprincipen behandlar som sagts ovan, att den skada som krigsföringen vållar skall vara mindre än det som kan vinnas med den. För en som förespråkar kärnvapenavrustning är det just dessa principer som ligger i fokus, det är nämligen omöjligt att ett eventuellt kärnvapenkrig skulle

kunna följa dessa normer. Förespråkare för avrustningspolitik kan inte ens se det som moraliskt riktigt att använda kärnvapen i självförsvarssyfte, även om så alla punkterna i *jus ad bellum* skulle vara uppfyllda. Deras åsikt är av karaktären att de solklara brott mot *jus in bello* som ett kärnvapenkrig skulle innebära, inte på några villkor någonsin kan rättfärdigas. Att man skulle kunna föra ett begränsat kärnvapenkrig är en illusion (Goldmann & Boréus 1990:116f). Med detta synsätt torde det vara svårt att ens kunna försvara ett innehav av kärnvapen, då de aldrig i praktiken skulle kunna användas.

3.3 Walzers syn på nukleär avskräckning

Michael Walzer har en form av konsekvensetisk syn på kärnvapenavskräckning. Dock skiljer han sig från de som har en strikt konsekvensetisk syn i denna fråga, genom att han inte ignorerar avskräckningens moraliska övertramp. Detta övertramp ligger främst i att det i nukleär avskräckning finns en intention att döda oskyldiga (Finnis mfl 1987:178).

Walzer menar dock att det finns tillfällen då det kan vara moraliskt berättigat att inneha kärnvapen i avskräckande syfte även om det innebär att det kan finnas en intention att döda oskyldiga. Walzer kallar dessa tillfällen ”supreme emergency”. En rädsla över att förlora ett slag eller till och med ett ordinärt krig skulle inte kunna försvaras enligt denna princip. För att ett så kallat ”supreme emergency” läge skall kunna uppstå måste det finnas en överhängande fara, ett ovanligt eller skräckinjagande hot som hotar ett samhälles grundliga värderingar och strukturer. Walzer tar nazismen som ett exempel där man kan använda termen ”supreme emergency”. Han menar att den nazistiska ideologin var så avskyvärd, att den berättigades att slås ned med alla möjliga medel och att det kunde vara moraliskt berättigat att oskyldiga drabbades. Att bevara friheten ses av Walzer som den högsta värderingen i ett politiskt samhälle. Dessa har vi fått från våra förfäder och har på så vis en plikt att vidarebefordra dessa till kommande generationer (Walzer 1992:251). Walzer hävdar vidare att ett läge av ”supreme emergency” har varit ett permanent tillstånd ända sedan andra världskrigets slut. Hotet från Sovjetunionen var lika illa som det från nazismen². Walzer anser att på grund av att ”supreme emergency” blivit ett permanent tillstånd har kärnvapenavskräckning blivit en väg att handskas med det problemet. Han understryker dock att det är en dålig väg, men att det inte finns några andra praktiskt genomförbara sätt i en värld som består av suveräna och misstänksamma stater. Ett citat som belyser hans ståndpunkt är: ” We threaten evil in order not to do it, and the doing of it would be so terrible that the threat seems in comparison to be morally defensible”. (ibid:274).

² Huruvida detta hot försvann efter Sovjetunionens fall framgår inte då litteraturen är skriven från tiden före östblockets upplösning.

4

Analys utifrån pliktetiken

4.1 Omoraliska intentioner och risker

4.1.1 Intentioner

De som anser att kärnvapen borde avvecklas, hävdar vanligtvis på deontologiskt grundval, att krigsföring med kärnvapen är en ond handling. Nästa steg är att även visa att det inte bara är krigsföringen som är ond, utan även också själva innehavet. Få är de som anser att ett kärnvapenkrig kan anses som moraliskt riktigt, men däremot är det inte ovanligt att ett innehav försvaras etiskt³.

En klassisk förevändning mot att det är moraliskt förkastligt att ens besitta ett innehav av kärnvapen kommer från att intentionen att begå en ond handling, i sig är ond. Detta kan exempelvis motiveras genom att intentioner har konsekvenser (här glider pliktetiken över till konsekvensetik). Goldmann & Boréus beskriver denna situation på sidan 117 så här:

Intentionen att under vissa betingelser begå den onda handlingen x ökar sålunda sannolikheten för att x faktiskt kommer att begås, till följd av dess effekter på aktören själv lika väl som på den mot vilken x skulle riktas.

Ett annat resonemang som kan föras är, att det som avgör den moraliska halten av en handling är i vad mån som andras intressen och välfärd beaktas i våra överväganden. Detta synsätt skulle medföra att enbart själva intentionen att under vissa premisser begå en ond handling skulle vara moraliskt förkastlig (ibid).

Dock har det höjts röster om att detta synsätt som behandlar intentioner är ohållbart. Jeff McMahan anser att om man hävdar att intentioner är onda om de har onda konsekvenser kan öppna dörren för ett resonemang kring de positiva effekter för freden och säkerheten som avskräckningspolitiken kan ha. Argumentet att saken hänger på vems välfärd som beaktas leder enbart till en orimlig konsekvens att intentionen att begå den onda handlingen x och själva begåendet av x blir moraliskt likvärdiga (McMahan 1985:143ff). Ett rimligare synsätt torde vara

³ Se analysdelen som utgår ifrån utilitarismen.

att kärnvapenavskräckning är mer etiskt accepterat än ett ohämmat kärnvapenkrig.

4.1.2 Risker

Istället för att se på intentionen med kärnvapen kan man ur ett deontologiskt synsätt istället välja att titta på risken. Istället för att utgå ifrån att handlingar och intentioner är moraliskt likvärdiga skulle man kunna ersätta den regeln med att det är moraliskt fel att skapa en situation som skapar risker (McMahan 1985:159). Goldmann & Boréus citerar filosofiprofessorn Douglas P Lackey⁴ som anser att en riskregel som visar om det är moraliskt respektive omoraliskt får man ut genom att tänka sig följande tanke konstruktion: Det är endast tillåtet att ta x statistiska liv i syfte att rädda y statistiska liv i förhållande c om, och bara om, det är moraliskt riktigt att ta x verkliga liv i syfte att rädda y verkliga liv i förhållande c . (Goldmann & Boreus 1990:117). Denna illustration visar att det är uppenbart att kärnvapenavskräckning är moraliskt oacceptabel, utan att man behöver se till intentioner med en handling (ibid:118).

Avskräckning med hjälp av kärnvapen kan ses som att risken skjuts över på oskyldiga civila människor. Ett exempel på detta kan vara hotet om amerikansk nukleär vedergällning vid en eventuell sovjetisk attack mot USA. Här sker en riskförskjutning från det amerikanska folket till det sovjetiska folket, hela tiden ligger den huvudsakliga risken hos den oskyldiga civilbefolkningen vilket ur en deontologisk synvinkel måste ses som förkastlig (jmf Lackey 1994:197).

4.2 Avskräckningssyfte

Att försvara ett kärnvapeninnehav i avskräckningssyfte, ur en pliktetisk synvinkel kan vara problematisk. Avskräckning är en form av indirekt hot. Genom blotta innehavet av kärnvapen finns det ett dolt hot och hot är något som kan vara svårt att försvara ur ett pliktetiskt resonemang. Filosofiprofessorn David Hoekema har formulerat en princip som han kallar ”the Wrongful Threat Principle” som innebär att genom att man hotar med något som man vet är fel, är i sig fel. Värt att notera här är att denna regel inte är kategorisk. Det kan gå att föreställa sig situationer där ett i annat fall illegitimt hot skulle kunna rättfärdigas av att det gavs möjlighet att avvärja en katastrof. Problemet här är att avgöra vilka ytterligare villkor som måste uppfyllas för att ett normalt illegitimt hot skall kunna ses som moraliskt godtagbart. Hoekema listar enligt honom fem nödvändiga villkor: (1) den skada som hotet gäller är begränsad, (2) hotet har en begränsad permanens, (3) hotet är

⁴ Har försökt hitta antologin Nuclear Rights/Nuclear wrongs där bl.a. Douglas P Lackey:s ursprungstext finns utan resultat. Därför tvingas jag förlita mig på källor som citerar hans verk.

trovärdigt, (4) den hotade är farligt irrationell, och (5) det finns inga andra sätt att påverka den hotade. Gällande kärnvapenavskräckning är det flertalet av dessa kriterier som blir svåra att uppfylla, varvid det kan ses som bekymmersamt att kunna försvara kärnvapen i ett avskräckningssyfte sett utifrån pliktetiken (Goldmann & Boréus 1990:118).

David Copp ger i boken *Deterrence and Disarmament* (sid 6) en tolkning att om det kan anses vara fel att attackera oskyldiga människor i krigstid. Som exempelvis Michael Walzer och Just-War teorin implicerar så borde rimligtvis även avskräckning i fredstid vara moraliskt oacceptabelt, eftersom det medför intentionen att attackera oskyldiga människor om ett krig bryter ut.

Förmodligen är hotet om vedergällning den största avskräckningen för att stater skall gå i krig med varandra. Kärnvapenavskräckning kan dock tyckas vara moraliskt tveksamt för många människor. Denna typ av avskräckning riktar inte endast sig till en potentiell attackerare utan den involverar ett hot om nukleär attack mot ett helt folk, för att avskräcka en liten subgrupp av denna befolkning, nämligen dess regering eller militär. Hotet riktar sig inte endast till en befolkning utan människor i grannländer riskerar också att mista livet i form av radioaktivt nedfall etc. (Copp 1986:5).

4.2.1 Plikten att avskräcka

En inriktning som rör pliktetiken som finns omnämnd i den befintliga litteraturen vilken involverar etiken kring kärnvapenavskräckning är att det finns en plikt som ålägger staten att tillgodose sina invånare självständighet och demokrati. Målet med avskräckning är fred och en rättvis regering vilket kan anses moraliskt legitimt. Medlen för att uppnå detta, ett avskräckningssystem, kan förmodligen ur denna synvinkel anses legitim eftersom den kan anses ombärlig för att uppnå målet (jmf Finnis mfl 1987:65).

4.3 Kärnvapen som orättfärdigt medel

Författarna till boken *Nuclear Deterrence, Morality and Realism* anser att ett innehav av kärnvapen strider mot alla etiska normer. De svarar på argumentet att kärnvapen i avskräckningssyfte skulle vara etiskt försvarbart eftersom annars den kommunistiska världen skulle ha brett ut sig. Författarna hävdar att ett försvar av fria värderingar och demokrati inte någonsin kan vara i samma dimension som livet isig, eller rätten till liv. I och med att ett kärnvapeninnehav och kärnvapenavskräckning har som syfte eller åtminstone delsyfte att döda oskyldiga så kan det aldrig försvaras etiskt (Finnis mfl 1987:297ff).

Den kritiske läsaren kanske kan komma med invändningen att alla vapen borde anses som etiskt oförsvarbara och att avskräckning med konventionella vapen också borde ses som omoralisk. Skillnaden mellan konventionell avskräckning och kärnvapenavskräckning är att avskräckning med kärnvapen

innebär ett gemensamt hot om samhällelig förstörelse, vilket inte konventionell avskräckning gör (Lee 1993:119).

4.3.1 Kärnvapen, mänskliga rättigheter och ”International law”

Lagar ger uttryck för värden. Värden måste baseras på moraliska grunder för att få legitimitet. Värden som belyser rätten till liv är helig i de flesta civiliserade kulturer världen över. Sådana civilisationsvärden finns uttryckta i mänskliga lagar och traditioner och har anor sedan urminnes tider. Dessa värden hotas starkt av existensen av kärnvapen då de har förmågan att utplåna hela den mänskliga civilisationen. Det torde således inte finnas något utrymme för dessa vapen om man ser till mänskliga rättigheter och *international law* (Granoff 2000).

Artikel 92 i FN stadgan etablerar den så kallade *International Court of Justice*, som är det principiella juridiska organet inom FN. Denna domstol har rätt att döma i rättsliga dispyter som rör *International law*. Under 1990-talet startade en process, trots missnöjesyttringar från USA, Storbritannien och Frankrike, som skulle utröna om kärnvapen stred mot *International law*. Efter sju månaders överläggningar utgav rätten ett 34 sidor långt rådgivande betänkande som förtäljde att användande och hot om att använda kärnvapen generellt stred mot begreppet *International law* och att kärnvapenstaterna är förpliktade att komma till stånd med lösningar som leder till att kärnvapnen avskaffas. Dock misslyckades domstolen att enas om att kärnvapen och innehav generellt sätt är att betraktas som olagliga (ibid).

Domstolen yttrade dock att vapen som inte kan urskilja mellan stridande och civila är otillåtna och att stater under inga omständigheter får ha civila som mål vid en attack. Den högste domaren i sammanhanget gjorde ett tydligt uttalande där han förklarade rättens syn på kärnvapen: ”the ultimate evil and destabilize humanitarian law which is the law of the lesser evil. The very existence of nuclear weapons is therefore a major challenge to the very existence of humanitarian law” (ibid).

5 Analys utifrån utilitarismen

5.1 Avskräckningspolitik

Att ett kärnvapenkrig skulle vara en moralisk katastrof skulle förmodligen även en strikt utilitaristisk tänkare kunna skriva under. Däremot skulle ett innehav kunna försvaras. Ur ett utilitaristiskt perspektiv är det en avgörande moralisk skillnad mellan kärnvapenkrig och kärnvapeninnehav, vilket inte är lika tydligt för en pliktetiker, som jag visat på ovan. Det kärnvapenavskräckningen går ut på enligt en utilitarist är att förhindra den moraliska katastrof som ett kärnvapenkrig vore (jmf Goldmann & Boréus 1990:117). Det är inte svårt att hitta konsekvensetiska argument som pekar på att den avskräckningspolitik som förts efter andra världskriget, med hjälp av kärnvapen, med största sannolikhet bidragit till den långa fred som vi haft i Europa avseende mellanstatliga konflikter. Det har i Europa inte varit en så långt sammanhängande fred sen det romerska imperiet föll (Finnis mfl 1987:66).

Det går att hävda att det finns andra medel än avskräckning för att uppnå målet med att förhindra ett kärnvapenkrig. USA med dess allierade kunde exempelvis med hjälp av unilaterala nedrustningar ha bidragit till att vi endast fått en stormakt som kunde agera ostört utan risk för vedergällningar. Detta hade med stor sannolikhet fått konsekvensen att freden istället hade existerat under en vid utspridd tyranni i kommunistisk anda. Det är inte heller helt säkert att det skulle ha lett till konsekvensen att användningen av kärnvapen skulle utebli. Vid tidpunkten då endast ett land hade kärnvapen i sin besittning, ledde detta till att man använde sig av dessa. När båda sidor har en förmåga att använda sig av dessa horribla vapen finns alltid en rädsla närvarande för en motattack. Ett exempel på detta kan vara att båda sidor avstod från att använda sig av kemiska vapen under andra världskriget (vilket inte var fallet under första världskriget), eller att vietnameserna inte använde sig av biologiska stridsmedel gentemot hmong-folket (ibid:67).

5.1.1 Andralagsvedergällning/Counter-city

I den etiska diskussionen om kärnvapen motsätter sig de flesta deltagarna ett hot om första användning av kärnvapen men däremot godtar, eller åtminstone tycks godta, hot om vedergällning. Även när det gäller massiv vedergällning mot civila

mål. En central term i denna avskräckningspolitik är *countercity*, den liknar MAD (Mutually Assured Destruction), som behandlats ovan (Goldmann & Boréus 1990:118).

Denna inriktning utmanar kraftig Just-War teorins *jus in bello*. Avsikten med denna kärnvapenstrategi är att döda ofattbara människomängder, så väl stridande som civila, skyldiga så väl som oskyldiga. Flera försök har gjorts för att visa att en avskräckningsstrategi som bygger på just hot om massiv utradering av civila skulle kunna rättfärdigas utan att man helt förkastar diskriminationsprincipen. Ett av dessa argument är att kärnvapenkrig är en extrem situation. Diskriminationsprincipen kan vara problematisk därför att den är absolut, den bör enligt C W Morris agera som andra moraliska principer, nämligen att den upphör att gälla under vissa extrema förhållanden. Detta tänkande liknar ett slags Hobbskt naturtillstånd, men Morris hävdar att ett kärnvapen angrepp skulle skapa ett sådant. Principen som förbjuder att oskyldiga dödas förblir moraliskt bindande fram till den punkt då ett naturtillstånd inträder (Morris:1985:88).

En annan synpunkt som rättfärdigar kärnvapenavskräckning är att ansvaret inte ligger på den aktör som besvarar en attack utan den som orsakat situationen. Om en aktör ställs inför en situation som är oundvikligt livsfarlig som tvingar denne att använda sig av ett farligt/dödligt försvar faller inte ansvaret på honom utan på den part som orsakat situationen (jmf Goldmann & Boréus 1990:119).

5.1.2 Vikten av att beräkna risker

Riskberäkning är ett mycket centralt inslag i utilitarismen. Det kan tyckas som att det skulle vara omöjligt att försvara ett kärnvapeninnehav och därmed ett eventuellt användande av dessa utifrån ett konsekvensetiskt tänkande. Det borde inte vara rätt att offra miljontals människor för att rädda skinnet på sig själv.

Vad man måste göra i detta fall är att göra en riskbedömning. Det är mycket möjligt att försvara innehav och hot om att använda kärnvapen om omfattningen av riskerna med detta är små. Ett hot om användande av kärnvapen skulle utan tvekan vara berättigat om det reducerade riskerna för ett krig. Hotet skulle vara berättigat därför att det är till förmån för oss, i form av en ökad säkerhet. Utifrån denna vinkel finns det inga svårigheter att försvara ett kärnvapeninnehav i avskräckningssyfte. Svårigheten ligger däremot i att bedöma sannolikheten för krig i olika möjliga scenarion (Copp:1986:5)

5.1.3 Konsekvensetiska argument mot kärnvapenavskräckning

De tänkare som resonerar ur en konsekvensetisk synvinkel tenderar att fokusera på de alternativ som är politiskt genomförbara, vilket ofta har fått effekten att man inte på allvar har tittat på de alternativ som innebär en bilateral kärnvapenavrustning (Finnis mfl 1987:207).

De som stödjer ett kärnvapeninnehav i syfte att avskräcka ett angrepp gör det ofta i uttryck av tillförlit till den stabilitet det skapar, att chansen att det misslyckas är oändligt liten. Dock har röster hörts som uttrycker skepticism mot en okontrollerad kärnvapenkapprustning. Lawrence Friedman sammanfattade de historiska kärnvapenstrategierna fram till början på åttiotalet på detta sätt:

To believe that this [an international order that rests upon the stability created by nuclear weapons] can go on indefinitely without major disaster requires an optimism unjustified by any historical or political perspective.

(Finnis mfl 1987:209)

Dessa utilitaristiska skeptiker ser den största faran med ett innehav av kärnvapen att det oavsiktligt kan utlösa ett kärnvapenkrig. Den schweiziske statsvetaren Daniel Frei gör slutsatsen att ett oavsiktligt kärnvapenkrig kan ha en mängd orsaker och ursprung. Dessa växande risker måste tas på största allvar. Exempel på risker som Frei tar upp är tekniska risker, exempelvis en nukleär olycka eller falsklarm. En annan är den mänskliga faktorn, vilket kan innefatta ofullkomlighet av människor orsakade av exempelvis stress. Frei⁵ hävdar vidare att en generell risk för ett oavsiktligt kärnvapenkrig under normala omständigheter skall äga rum är ett krig på 100 år. Under krissituationer är risken för krig ett på trettio år. (ibid:209f).

Ett begrepp som ofta omnämns i litteraturen är begreppet *Minimum Deterrence* (MD). Det innebär att kärnvapenmakter skall sträva efter att ha så lite kärnvapen som bara är möjligt, men ändå en så pass stor mängd att man skall kunna upprätthålla en avskräckningspolitik. Att hota med kärnvapenattacker skall endast vara ett alternativ som en sista utväg ifall att avskräckningspolitiken misslyckats. MD skall dock endast ses som en provisorisk lösning, den långsiktiga lösningen är gemensam kärnvapenavveckling (McMahan 1989:409). Ett mål om att minska den globala kärnvapenarsenalen till ett minimum torde betydligt minska risken för ett ofrivilligt kärnvapenkrig såsom beskrivit ovan.

Atomenergi och därmed kärnvapen har den beskaffenheten att det inte bara har konsekvenser för de människor som lever i nutiden utan det kan ha onda effekter på generationer långt fram i tiden i form av radioaktivitet etc. Denna form av tänkande är enligt min erfarenhet väldigt ringa i den utilitaristiska litteraturen, som jag har kommit över. Att man resonerar i tidsmässiga termer är väldigt ovanligt. Tanken om framtida radioaktiva utsläpp och strålningsrisker skulle kunna vara ett konsekvensetiskt argument mot ett kärnvapeninnehav.

⁵ Hur Frei fått fram dessa statistiska data är för mig oklart. De skulle säkert kunna ifrågasättas, det är dock inte av huvudintresse för mig, utan det intressanta är att belysa att det finns en risk för oavsiktliga nukleära angrepp.

5.2 Makt- och terrorbalans

Maktbalans är ett gammalt begrepp som föddes i och med nationalstaternas bildande och den Westfaliska freden. Den svenske chefsförhandlaren i det trettioåriga krigets slutskede lär ha utvecklat maktbalansens teori i ett brev till drottning Kristina år 1646:

Maktbalansen blev läran om själva mekaniken i staternas relationer. Tenderade en stat att bli för mäktig slöt de andra sig samman för att stävja den maktungriges ambitioner.”

(Kant:2004:10f)

Terrorbalans⁶ är ett mycket nyare begrepp som uppkom under kalla kriget. Terrorbalans bygger på att ingendera av parterna (USA och Sovjetunionen) hade en teknisk förmåga att i ett första och överraskande slag eliminera motpartens hela kärnvapenarsenal. Den som blev angripen skulle alltid ha tillräckligt med vapen kvar för att i ett andra slag kunna vålla angriparen motsvarande skada (Huldt 2005).

USA och Sovjetunionen hade från 1960-talet och fram till slutet på 1980-talet en stegrande upptrappning av respektive lands kärnvapenarsenal. Länderna hade som mest över 10 000 kärnvapenstridsspetsar vardera, tillräckligt för att förinta varandra många gånger om (jmf Lundestad 2000:152). Den totala kärnvapenarsenalen i världen vid den aktuella tidpunkten motsvarade en sprängkraft på 1 000 000 (en miljon!) Hiroshima bomber (Finnis mfl 1987:211).

Både ledare från USA:s och Sovjetunionens sida insåg vanvettet med denna mängd av dessa ohyggligt destruktiva vapen. Leonid Brezhnev lär ha kallat kapprustningen mellan supermakterna som ”farlig galenskap”, Richard Nixon lär ha kallat det ”insane” (Kull 1988:4). Åtskilliga avtal upprättades under det kalla kriget för att bromsa denna utveckling. Ett av dessa avtal var det så kallade SALT I (Strategic Arms Limitation Treaty) avtalet. Detta avtal var av särskilt intresse eftersom det klart uttalade det läge av gemensam sårbarhet som båda länderna stod inför. Eftersom kärnvapnen hade skapat fundamentala förändringar i nyttan av militär styrka. Båda sidor intygade om behovet av att föra sina relationer i en bana som ledde till att man avhöll sig från användandet av militära medel. Avtalet sa bland annat att de två länderna:

...will proceed from the common determination that in the nuclear age there is no alternative to conducting their mutual relations on the basis of peaceful coexistence. Differences in ideology and in the social systems of the USA and the USSR are not obstacles to the bilateral development of normalrelations based on the principles of

⁶ Se även MAD-avsnittet i denna uppsats. Mutual Assured Destruction är en engelsk beteckning på samma fenomen.

sovereignty, equality, non-interference in internal affairs and mutual advantage. ... The USA and the USSR attach major importance to preventing the development of situations capable of causing a dangerous exacerbation of their relations. Therefore they will do their utmost to avoid military confrontations and to prevent the outbreak of nuclear war.

(Kull 1988:8)

Här anser jag att det går att utläsa argument som skulle kunna försvara kärnvapen ur en konsekvensetisk synvinkel. Båda parterna är väl medvetna om den andra partens förmåga att skada den andre, detta ledde till en överenskommelse om att man lovade varandra att inte angripa varandra. Sådana överenskommelser som avtalet ovan visar, skulle med största sannolikhet inte ha inträffat om parterna endast hade besittit konventionella vapen. Detta var sannolikt en positiv sida av terrorbalansen, som gjorde att ingen ens kunde böja ett hårstrå på motparten. Detta eftersom man hela tiden var medveten om att en vedergällning i form av ett kärnvapenangrepp kunde bli konsekvensen.

6 Slutsatser

Ett huvudproblem för den som vill handla rätt i kärnvapenfrågor är att man från plikt- och konsekvensetiska utgångspunkter kan komma till radikalt motstridiga resultat, vilket bör ha framkommit ur min analys vilket jag även kommer att visa under respektive rubrik nedan. Svaret på min ursprungliga frågeställning om huruvida man kan försvara ett lands kärnvapeninnehav för att försvara sin egen suveränitet finns det inget universellt svar på, utan det beror på vilka teoretiska "glasögon" man tittar igenom. Generellt sätt går det dock att säga att det blir enklare att försvara kärnvapeninnehav om man använder sig av den utilitaristiska teoribildningen och mycket svårt om man använder sig av den deontologiska teoribildningen.

6.1 Utifrån Just war och legalitetsprinciper

De punkter som jag använt mig av i just war teorin är de som rör *jus in bello*, alltså hur man för ett rättfärdigt krig. Utifrån dessa punkter ter det sig självklart att det inte går att försvara kärnvapen, eftersom de inte har förmågan att skilja mellan stridande och ickestridande samt att den skada som kärnvapen ger osannolikt kan stå i proportion till vad som kan anses som nödvändigt. Eftersom man aldrig enligt just war teorin skulle kunna använda dessa vapen ser jag det som en omöjlighet att man etiskt skulle kunna försvara ett innehav, med ett innehav borde det alltid finnas en avsikt att om nöden kräver, använda dessa vapen.

Ser man det utifrån Walzers etiska synsätt kan det gå att försvara ett kärnvapeninnehav. Walzer hävdar att det kan vara etiskt försvarbart att inneha och till och med använda kärnvapen om ett så kallat *supreme emergency* läge råder. Detta gjorde det under det kalla kriget då den kommunistiska terrorn hela tiden hotade att sprida sig västerut. Därför skulle det enligt honom vara rättfärdigt av USA att inneha kärnvapen.

6.2 Utifrån ett pliktetiskt tänkande

Sett utifrån ett pliktetiskt perspektiv kan det vara mycket problematiskt att försvara ett kärnvapeninnehav. Kants kategoriska imperativ är mycket tydlig i sin framställning: "Handla bara enligt en maxim som är sådan att du samtidigt kan

vilja att den skulle bli allmän lag.” Här ingår rätten till liv vilket står över allt annat. Det borde således inte ligga inom den pliktetiska ramen att inneha kärnvapen som ytterst är konstruerade för att ta en stor mängd liv, oskyldiga så väl som skyldiga. Det oskyldiga livet enligt Kant är okränkbar. Resonemang om politisk frihet borde enligt min tolkning hamna lägre ner än just rätten till liv sett ur ett pliktetiskt perspektiv.

En pliktetiker skulle resonera att om en handling är ond, är det ont att hota med den, ett innehav innebär således ett slags indirekt hot och det finns en villkorlig avsikt/möjlighet att begå den onda handlingen. Även detta torde rimligtvis försvara påståendet att det är omoraliskt av en stat att inneha kärnvapen, även om det skulle vara i självförsvarssyfte och för att försvara den egna suveräniteten.

Sett utifrån värden som återspeglar mänskliga rättigheter och *International law* blir det liksom med pliktetiken väldigt svårt att försvara ett kärnvapeninnehav. Eftersom konsekvensen av ett kärnvapenkrig skulle kunna vara att hela civilisationer hotas med utplåning och därmed att oskyldiga människoliv hotas blir det en omöjlighet att ett kärnvapeninnehav skulle kunna vara etiskt försvarbart.

Trots att FN:s *International Court of Justice* hade svårt att uttryckligen få på prant att ett kärnvapeninnehav skall anses som olagligt, uttrycktes det starka fördömanden mot vapen som inte kan diskriminera mellan stridande och ickestridande och att dessa skall anses som olagliga. Att bara själva förekomsten av kärnvapen skall ses som ett hot mot mänskliga rättigheter och *International law*. Att de mest inflytelserika länderna inom FN med USA i spetsen, innehar kärnvapen anser jag har haft en betydande roll för att FN inte uttryckligen förbjudit kärnvapen, då dessa så uppenbart strider mot alla etiska värderingar som rör mänskliga rättigheter och *International law*.

6.3 Utifrån ett konsekvensetiskt tänkande

Det huvudsakliga konsekvensetiska argumentet för ett försvar av innehavet av kärnvapen är att det utvecklats en terrorballans och avskräckningspolitik som motverkar kärnvapenstater från att attackera varandra, dels med kärnvapen och dels med konventionella vapen. Den långa freden som det kalla kriget innebar menar konsekvensetikerna är ett bevis på detta. Ledande forskare⁷ har aviserat att det rådde en speciell situation mellan de båda supermakterna USA och Sovjetunionen och att Sovjetunionen förmodligen hade aggressiva intentioner och det medförde att om inte USA hade upprätthållit en avskräckningspolitik med hjälp av kärnvapen gentemot Sovjetunionen är det mycket sannolikt att den kommunistiska diktaturen skulle ha brett ut sig. Hot om att använda sig av

⁷ Exempelvis Gregory Kavka, John Finnis, Joseph M Boyle Jr. och Germain Grisez

motattacker med kärnvapen kan försvaras moraliskt eftersom det ger resultatet att inget krig uppstod.

Det är långt ifrån solklart att ett innehav kan rättfärdigas utan förbehåll, sett utifrån utilitarismen. En aspekt som måste vägas in i konsekvensetikerns nyttoberäkningar är chanserna till ett oavsiktligt kärnvapenkrig. Detta är områden som utilitarister sällan tar med i sina beräkningar. Även de framtida negativa konsekvenser som ett kärnvapeninnehav kan frambringa bör enligt min åsikt även vägas in den utilitaristiska nyttoberäkningen.

När man analyserar den utilitaristiska litteraturen på området finner man ofta argument som pekar på det faktum att kärnvapenavskräckning torde vara etiskt försvarbart eller till och med önskvärt, eftersom det givit effekten att inget kärnvapenkrig hittills har uppkommit och att det till och med haft en fredsbringande effekt vilket de belyser med att det inte utbröt något verkligt krig mellan de båda rivalerna USA och Sovjetunionen. Även faktumet att Europa haft den längsta sammanhängande freden sen romartiden kan förklaras av det ömsesidiga hot som väst och öst hade mot varandra. Ingen av parterna vågade inkräkta på respektive lands inre angelägenheter eftersom det kunde innebära en vedergällning i form av en nukleär attack. Systemet om gemensam avskräckning har fungerat väl hittills. Fram tills för 15 år fanns konfrontationen endast mellan två supermakter. Nu har läget förändrats och utvecklingen mot att innefatta länder med svårare säkerhetsproblem och med ett ledarskap och politiskulturer som är mindre benägna att titta på deras historiska erfarenheter.

Min uppsats börjar nu närma sig sitt slut. Min förhoppning är att jag har belyst och benat ut olika etiska argument för och emot ett kärnvapeninnehav. Det är upp till läsaren själv att bilda sig sin egen uppfattning om vilket synsätt som torde vara det mest rimliga. Min förhoppning är dock att världens länder skall komma till sans och inse det stora hot mot mänskligheten som ett kärnvapeninnehav innebär och att man skall utveckla de nedrustningsavtal som finns och att mänskligheten förhoppningsvis någon gång i framtiden skall slippa leva i den ständiga oro som kärnvapnens existens frambringar. Ett målande citat från Albert Einstein, som bland många anses som atombombens fader lyder så här:

Rifle bullets kill men, but atomic bombs kill cities. A tank is a defense against a bullet, but there is no defense in science against a weapon which can destroy civilization

(Krieger 2005)

7 Referensförteckning

- Amstutz, Mark R, 1999. *International Ethics Concepts, theories, and Cases in Global Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Badersten, Björn, 2004. *Att studera det önskvärda. Om värdeanalys och normativ metod*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.
- Bentham, Jeremy, 1996. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press.
- Buzan, Barry, 1989. *An Introduction to Strategic Studies. Military Technology & International Relations*. London: The Macmillan Press Ltd.
- Copp, David ed, 1986. *Nuclear Weapons, Deterrence, and Disarmament*. Calgary: The University of Calgary Press.
- Donaldson, Thomas, 1992. "Kant's Global Rationalism", i Nardin, Terry & Mapel David R., eds, *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, s, 136-158.
- Donnelly, Jack, 1992. "Twentieth-Century Realism", i Nardin, Terry & Mapel David R., eds, *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 85-112.
- Dunne, Tim – Schmidt, Brian C, 2001. "Realism", i Baylis, John & Smith Steve., eds, *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, s. 141-162.
- Ellis, Anthony, 1992. "Utilitarianism and International Ethics" i Nardin, Terry & Mapel David R., eds, *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 158-180.
- Finnis, John – Boyle, Joseph M Jr – Grisez Germain, 1987. *Nuclear Deterrence, Morality and Realism*. Oxford: Clarendon Press.
- Johnson, James Turner, 1992. "Threats, Values, and Defence: Does the Defense of Values by Force Remain a Moral Possibility?" i Elshtain, Jean Bethke., eds, *Just war Theory*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Goldmann, Kjell – Boréus Kristina, 1990. "Etik och politik: Kärnvapen och internationalism", *Statsvetenskaplig tidskrift* nummer 2, s. 113-135.
- Granoff, Jonathan, 2000. "Nuclear Weapons, Ethics, Morals, and the Law.", *Bright Young University Law Review*, Vol. 2000, No. 4, sid 1413-1443.

- Huldt, Bo K A, 2005. (NE.SE),
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=326199&i_word=terrorbalans), hämtat 2005-05-05.
- Kant, Immanuel, 1994. "The Categorical Imperative", s. 274-279 i Singer, Peter ed, *Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Kant, Immanuel, 2004. *Om den eviga freden*. Stockholm: ePan.
- Krieger, David, 2005. *Einstein: Man of Peace*.
http://www.wagingpeace.org/articles/2005/03/00_krieger_einstein-man-peace.pdf), hämtat 2005-05-11.
- Kull, Steven, 1988. *Minds at War. Nuclear Reality and the Inner Conflicts of Defence Policymakers*. New York: Basic Books, Inc.
- Lackey, Douglas P, 1994. "Morality, Prudence, and Nuclear Weapons", *Ethics*, Vol. 105, No. 1, sid 196-198.
- Lee, Steven P, 1993. *Morality, Prudence, and Nuclear Weapons*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lundestad, Geir, 2000. *Öst, väst, nord, syd Huvuddrag i internationell politik efter 1945*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Marsh, David – Furlong, Paul, 2002. "A skin, not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science", i Marsh, David & Stoker, Gerry., eds, *Theory and Methods in Political Science*. New York: Palgrave, s. 17-45.
- McMahan, Jeff, 1985. "Deterrence and Deontology", i Hardin et al, *Nuclear Deterrence: Ethics and Strategy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- McMahan, Jeff, 1989. "Is Nuclear Deterrence Paradoxical?", *Ethics*, Vol. 99, No. 2, sid 407-422.
- Morgenthau, Hans J, 1959. *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 2nd ed. New York: Borzoi Books.
- Morris, C W, 1985. "A Contractarian Defence of Nuclear Deterrence", i Hardin et al, *Nuclear Deterrence: Ethics and Strategy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Scholte, Jan Aart, 2001. "The globalization of world politics", i Baylis, John & Smith Steve., eds, *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, s. 13-35.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Tännsjö, Torbjörn, 2000. *Grundbok i normativ etik*. Stockholm: Thales.

Vincent, R.J., 1992. "The Idea of Rights in International Ethics", i Nardin, Terry & Mapel David R., eds, *Traditions of International Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 250-270.

Walzer, Michael, 1992. *Just and Unjust Wars*. A moral argument with historical illustrations. 2nd ed. New York: BasicBooks.